

Lovas Kiss Antal¹

A határon átívelő lakóhelyi mobilitás az ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó mentén, Románia európai uniós csatlakozását követően

Kivonat

Az 1989-es rendszerváltozást követő időszak egyik legmeghatározóbb folyamata a közép- és kelet-európai országok Európai Unióhoz csatlakozása volt, amely maga után vonta az államhatárok jelentőségének átértékelődését, a határ menti területek térségi pozíciójának változását, valamint a határ menti népességmozgások megélénkülését. Tanulmányomban azt veszem górcső alá, hogy a román–magyar határ ártándi forgalmi folyosója mentén hogyan vette kezdetét az átalakulás. Mi motiválta a népességmozgásokat, és a lakosság hogyan élte meg az államhatár szerepének és jelentőségének megváltozását. A magyar oldalon szerzett kutatási tapasztalatok alapján azt kívánom bemutatni, hogy az uniós csatlakozással járó határnyitást hogyan igyekeztek előnyükre fordítani a térségben élők.

Írásom alapjául szolgáló kutatásom elsősorban azokra fókuszált, akik Románia európai uniós csatlakozása (2007) után az államhatáron átívelő új életformát alakítottak ki. A határ magyar oldalára költöztek, de továbbra is Romániában dolgoztak, és mindennapjaik részévé vált a két ország közötti átjárás.

A jelenség olvasatomban olyan szuburbanizációs folyamat kezdeti lépéseként értékelt, amelynek hátterében az államhatár által gátolt tradicionális térségi pozíciók újrafogalmazása állt. Ezért tanulmányomban teret kívánok szánni a jelenség történelmi és térségi eredőinek áttekintésére is.

Kulcsszavak: román–magyar államhatár, transznacionális tér, határon átnyúló szuburbanizáció, EU-s csatlakozás

Abstract. Cross-border residential mobility along the traffic route of Ártánd border crossing point after Romania joining the European Union

One of the most determinative processes of the period following the change in the political system in 1989 was that Central and Eastern European countries joined the European Union, which resulted in the re-evaluation of the significance of state borders, the change in the regional status of the border areas, and the intensification of migration in the border zone. In my study I focus on examining how

1 A szerző kulturális antropológus, etnográfus a Debreceni Egyetem, GyGyK Társadalomtudományi Tanszékének habilitált egyetemi docense. Kutatási területek: Gazdaságantropológia: lokális gazdasági stratégiák; a rendszerváltás és az EU-s csatlakozás hatása a vidék gazdaságára./ Kulturális érintkezés és változás: helyi ünnepek, fesztiválok átalakulása./ Migráció: transznacionalizmus; magyar–román határmentiség./ Globális kihívások, lokális válaszok./ Offline és online színterek kapcsolata. e-mail: lovaskiss@gmail.com.

the transition started along the traffic route of Ártánd at the Romanian-Hungarian border, what caused population movements, and how inhabitants felt about the change of the role and importance of the country border. According to the research findings on the Hungarian side, I wish to present how people living in the region tried to take advantage of the opening of the border after joining the Union.

My research serving as the basis of my article focused mostly on people who created a new, cross-border lifestyle after Romania had joined the European Union in 2007. On those who moved to the Hungarian side of the border but continued working in Romania, and commuting between the two countries became part of their everyday routine.

The phenomenon, in my view, is evaluated as the first step of a suburbanization process, the background of which was there definition of the traditional regional status blocked by the border. Therefore, I intend to review the historical and regional sources of the phenomenon in my study.

Keywords: Romanian-Hungarian border; transnational space; transborder suburbanisation; the accession of the European Union

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Lovas Kiss, Antal (2018). A határon átívelő lakóhelyi mobilitás az ártándi határátkelőhöz kapcsolódó forgalmi folyosó mentén, Románia európai uniós csatlakozását követően. *Erdélyi Társadalom*, 16(1), 151–168. <https://doi.org/10.17177/77171.211>

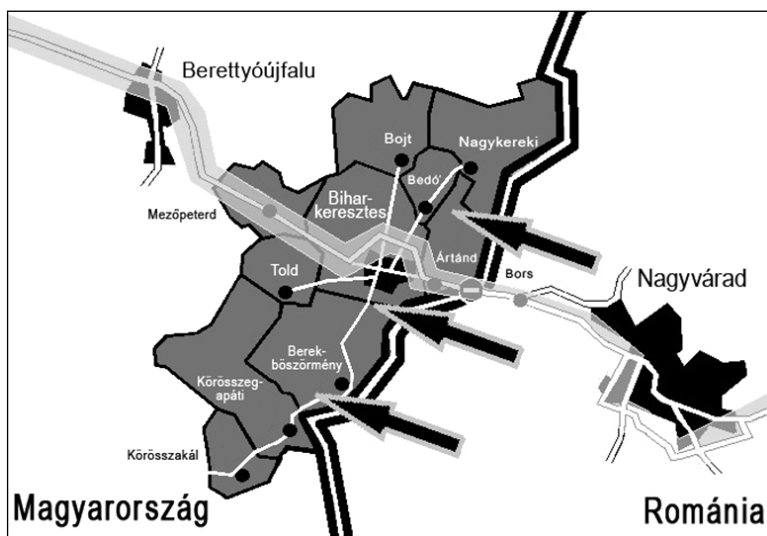
A tanulmány ingyenesen letölthető a CEEOL-ról: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=928> és a GESIS adatbázisából: <http://www.da-ra.de/dara/search?lang=en&mdlang=en>.

BEVEZETÉS

Magyarország és Románia Európai Unió csatlakozása után a politikai államhatárok szerepe és átjárhatósága megváltozott. Mindez jelentősen hatott a határon átnyúló kapcsolatok jellegére, a határmentiség jelentőségére és az ott élők gazdasági és életvezetési stratégiáira, valamint a határ menti lokális társadalmak kapcsolati hálóira. (Baranyi 2007) Az átalakuló viszonyok egyik első és meghatározó momentuma az ártándi határátkelőhelyhez kapcsolódó forgalmi folyosó által érintett településeken az volt, hogy Románia európai uniós csatlakozását követően a nagyváradi lakosság intenzív házfelvásárlásba kezdett Magyarországon. A vásárlói érdeklődés fókuszába került Ártánd, Bedő, Nagykereki, Bojt, Mezőpeterd, Biharkeresztes, Told, Berekböszörmény, Körösszegapáti és Körösszakál.²

---

2 Nagyváradi lakosok, szórányosan az ártándi határátkelőtől távolabbi településeken is vásároltak házakat ebben az időben.

1. ábra. A vásárlói érdeklődés fókuszába került települések az ártándi határátkelőhöz tartozó forgalmi folyosó mentén

A Romániából (elsősorban Nagyváradról) érkező vevők, különböző megfontolások alapján igyekeztek magyarországi ingatlanhoz jutni. A vásárlók egy része csupán jó befektetési lehetőséget látott az ingatlanokban, ám a többség be is költözött a megvásárolt házakba. Voltak, akik időskorukra, nyugdíjas éveikre kívántak letelepedési lehetőséget biztosítani maguknak, akadt, aki gyermekei lakásgondjait oldotta meg így. A legtöbb vásárló családjá lakhatási viszonyait kívánta javítani, miközben továbbra is Romániába járt vissza dolgozni.

Ez a jelenség olvasatomban az egész térség jövőjét meghatározó szuburbanizációs folyamat kezdeti lépéseként értékelhető, ezért releváns vizsgálati cél történelmi eredőinek és térségi hatásainak tisztázása, valamint a migrációs folyamat fő tendenciáinak és a migránsok motivációinak feltárása. A vizsgálat során a reprezentativitás igénye nélkül, migráns élethelyzetek és életvezetési modellek megismerésére törekedtem. Elsősorban a határ két oldalához kötődő ingázókat igyekeztem megszólaltatni, amikor arra kerestem a választ, hogy milyen nehézségeket és előnyöket hordoz az életformájuk. Terepmunkámat Románia európai uniós csatlakozását követően végeztem 2008 és 2011 között, valamint 2014-ben. Kvalitatív módszert alkalmaztam, félig strukturált interjúkat készítettem, és hólabdamódszer alkalmazásával találtam meg beszélgetőpartnereimet. Bihar-keresztesen, a betelepülőkről alkotott vélemények feltárására nyitott kérdésekből álló kiegészítő kérdőíves adatgyűjtésre is sor került. A bihari térség határ menti településeinek helyzetértékeléséhez a Bedő, Bihar-keresztes, Komádi, Újiráz és Csökmő polgármesterei-vel 2008 és 2011 között készített interjúk adataira is támaszkodtam.

A vizsgálatba vont települések kiválasztásánál fontos szempont volt a térségi státuszuk, amelyet a méretük, az elhelyezkedésük és az ott élő lakosság összetétele is meghatározott. Ezért a kutatás során a román–magyar határ szomszédságában fekvő két település – a térség vonzásközpontjának számító város, Bihar-keresztes és egy román nemzetiségi falu, Bedő – vizsgálatára koncentráltam. Írásom az itt szerzett tapasztalatokra épül, de kifejezetten a 2003 és 2009 kö-

zötti időszakra fókuszál, a magyarországi házvásárlási dömpingtől a pénzügyi válság okozta visszaesésig mutatja be a térségi folyamatokat.

Románia európai uniós tagságának megszerzése (2007) után nem vált szabadon átjárhatóvá a magyar–román határ, mert a schengeni egyezményhez még nem csatlakozott Románia. Ezért „egymegállásos határforgalom-ellenőrzési rendszert” vezettek be, amelynek lényege, hogy a határ személyi igazolvánnyal is átléphető, és egy helyen zajlik a román és magyar ellenőrzés. Ez a forma azonban már lehetőséget biztosított a határon átívelő lakóhelyi mobilitás kialakulására is. Ekkorra már az Európai Unió régebbi tagállamainak több pontján folyt a határ menti migráció vizsgálata. (Jagodič, 2010. 28.) Nyugat-Európában a határon átívelő lakóhelyi mobilitás tárgykörében számos tanulmány jelent meg az elmúlt években, amelyek a holland–német (Strüver, 2005), a holland–belga (Van Houtum, Gielis, 2006), a német–francia (Terlouw, 2008), illetve a spanyol–portugál (Sidaway, 2001) államhatárok mentén zajló folyamatokat tárták fel.³

Magyarországon is születtek ebben a témakörben tanulmányok, az 1989-es rendszerváltozás után, az uniós és schengeni csatlakozást időszakában számos publikáció mutatja be a határokon átnyúló szerteágazó társadalmi folyamatokat. (Páthy, 2005; Csizmadia, 2008; Baranyi, 2007) A határ menti kapcsolatok kutatását serkentette az eurorégiók fejlesztése kapcsán felmerülő információigény, ezért a témával foglalkozó vizsgálatok gyakran a térségi és helyi szervezetek kooperációs lehetőségeinek feltárására és elemzésére fókuszáltak. (Süli-Zakar, 2003; Baranyi, 2003; Novotni, 2007) A kutatói érdeklődés középpontjába kerültek olyan jelenségek, mint a határokon átívelő munkaerő-áramlás sajátosságai (Baranyi, Balcsók, 2004; Hardi, Lampl, 2008) vagy a határon átnyúló területi tervezés, gazdaságfejlesztés kérdésköre. (Nagy, 2007) A határon átnyúló városi vonzaskörzetek és kapcsolatok kérdése több kutatót is vizsgálatokra sarkallt. Hardi Tamás a szlovák–magyar határ Pozsony-közeli agglomerációs övezetének kutatására vállalkozott (Hardi, 2009), de vizsgálta az osztrák–magyar határ térségét is Nárαι Mártával közösen. (Hardi T., Nárαι M. 2001) Hasonló kutatásokat végzett Pál Ágnes a magyar–szerb határszakaszokon. (Pál, 2003) A román–magyar határ menti kapcsolatok vizsgálatának társadalomföldrajzi aspektusai mellett (Baranyi, Dancs, 2001) vannak etnográfiai kutatási eredmények is, például Szilágyi Levente a román–magyar határ két oldalán fekvő szatmári települések kapcsolatainak történelmi dimenzióit elemezte. (Szilágyi, 2009)

Az utóbbi időben megnőtt a kutatói érdeklődés a hármas határok vizsgálata iránt is. (Hege-dűs, 2005) Az erről a témáról 2015-ben megjelent etnográfiai–kulturális antropológiai irányultságú kötetben többek között Turai Tünde foglalkozik a magyar–román–szerb hármas határ különböző oldalain élők eltérő határértelmezéseivel. (Turai, 2015) Olyan nehezen kutatható és szinte feltáratlan téma is helyet kapott a kötetben, mint a román–magyar és az ukrán–magyar határon átívelő informális gazdasági stratégiák. (Borbély, 2015)

A határon átívelő lakóhelyi mobilitás elemzése és értelmezése során a téma kutatói eltérő momentumokra helyezik a hangsúlyt. Egyes kutatói vélemények szerint ez a migrációs forma azért alakult ki, hogy a tagországokban az uniós harmonizáció ellenére továbbra is létező eltérő bérszínvonal és jelentős megélhetési különbségek nyomán kialakult differenciákat az egyének szintjén kiegyenlítse. Napjainkban az EU közép-európai tagállamainak határán is azt tapasztal-

---

3 A főbb megközelítéseket öt európai esettanulmány kapcsán Devan Jagodič (2010. 40–41.) ismerteti.

hatjuk, hogy a rövid távú transznacionális migráció célja az államhatár hosszú fennállása miatt kialakult aszimmetriák kihasználása. Az egyik legjelentősebb bevétel, ha az ingatlanpiac különbségeiből profitálhatnak a határ menti térségben élők.

Henk Van Houtum és Ruben Gielis két ellenkező irányú erő folyamatos interakciójaként jellemzik és „rugalmas migrációnak” nevezik a határon átívelő lakóhelyi mobilitást. (Van Houtum, Gielis, 2006) Ahol az egyik irány a szomszéd országba költözés, a másik pedig a kibocsátó országban koncentrálódó munkahelyi, családi, baráti kapcsolatrendszer. A bevándorlók „rugalmas” életformájának súlypontja az anyaországban van, ezért az új lakóhelyükön nem törekednek integrációra. (Strüver, 2005)

A határon átívelő lakóhelyi mobilitást értelmező másik nézetrendszer, a szuburbanizáció⁴ egy formájaként írja le ezt a sajátos határközi migrációt, amelynek következtében a szomszédos ország vidéki övezetei is fokozatosan a nagyváros lakóövezeteivé, elővárosaiává válnak. Az elmélet a folyamat kiváltó okaként a sűrűn lakott városokban fellépő lakásínséget nevezi meg, amelynek megoldására a határ túloldalán olcsóbb és nagyobb lakóházak megvásárlása jelent kiutat. Ez a megközelítés a határközi migrációs folyamat feltételének a jó úthálózatot és a személygépjármű-közlekedés lehetőségét tekinti. (Hardi, 2010)

Léteznek ugyanakkor összetettebb, a nemzetállami koncepción túlmutató olvasatok is. Ebben a megközelítésben az integráció fontos jellemzője az alulról szerveződő, határon átívelő integráció. Eredménye a határ menti övezetekben kialakuló „transznacionális tér”, amely egyenlő esélyt teremt a különböző népcsoportok, kultúrák és életformák találkozásának, és így valamiféle „transznacionális életforma” létrejöttét segíti. (Jagodič, 2010. 34–35.) A transznacionalizmus fogalma a kilencvenes évek elején bukkant fel a kulturális antropológiában a migráció új formáival és a globalizáció egyes jelenségeivel kapcsolatban. (Niedermüller, 2005. 52.) Ebben a kontextusban döntő, hogy az országokat összekötő társadalmi hálózatot azok a „transzmigránsok” működtetik, akik megőrzik társadalmi, gazdasági és kulturális kapcsolataikat a származási országgal, miközben új kapcsolatrendszereket alakítanak ki a tartózkodási helyükön, így „határon átívelő társadalmi hálózatokat építenek”. (Schiller, et al. 1992) A transzmigránsok a befogadó országban laknak, szomszédosági szinten kontaktust teremtenek, esetleg helyi civil szerveződésekben vesznek részt, de a kibocsátó országban dolgoznak, iskoláztatják gyermekeiket és ápolják rokoni, baráti kapcsolataikat. (Gielis, 2009; Strüver, 2005)

Mint az az előzőekből kitűnik, alapvetően a határon átívelő migráció jelenségének olvasatai nem mondanak egymásnak ellent, sokkal inkább különböző tudományterületek értelmezéséből kiindulva eltérő nézőpontokból járják körül a jelenséget.

A MIGRÁCIÓS FOLYAMAT TÖRTÉNETI HÁTTERE

Az 1920-as trianoni határmegvonás következtében jelentősen megváltoztak Magyarország térszerkezeti viszonyai, többek között Bihar vármegyét is kettévágta az új országhatár. A két me-

⁴ Az a tendencia, amikor a városok külső „kertes” kerületeinek népessége vagy a városhatáron túl elhelyezkedő kertes-családi házas területek népessége nő.

gyecsonk a 20. század folyamán különböző fejlődési pályát járt be. A romániai Bihar megye életképes közigazgatási egység maradt, megőrizve Nagyváradot, a térség szervezőközpontját, ezzel szemben Bihar magyarországi területén egyetlen város sem létezett. Szervezőközpontok hiányában a csonka vármegye belső kohéziója csökkent, a Magyarországon maradt részek térségi, gazdasági és társadalmi perifériára kerültek. A Csonka-Bihar nem számított önálló közigazgatási egységnek, mert a területi revízióban bízó kormányzat a megyecsonkok életben tartása mellett döntött. Bár 1920-ban sor került a megmaradt terület központi igazgatásának megszerzésére, a megyeszékhellyé előlépő Berettyóújfalu ekkor kapott kórházat és néhány középületet, de lényeges fejlesztés nem következett be.

A második világháború után elkerülhetetlenné vált a megyecsonk helyzetének térszerkezeti és közigazgatási rendezése, és Nagyvárad - mint térségszervező központ - szerepének pótlása. A megmaradt bihari területet Hajdú és Békés megye között osztották fel. A két megye nem tudott mit kezdeni a térszerkezeti tengelyüktől, megyeszékhelyüktől távol eső hozzá csatolt bihari megyecsonkkal, ez pedig fokozta a magyarországi Bihar lemaradását és helyzetének perifirikussá válását. (Béres–Süli-Zakar 1990. 46.) A szocialista érában a bihari térség pozícióját tovább rontották a különböző centralizációs célú területfejlesztési koncepciók, amelyek adminisztratív úton kívánták elsorvasztani a „korszerűtlennek” tartott településformákat. A leginkább bevált eszköz erre a körzetesítés volt, amelyet a bihari térségben különösen sokszor alkalmaztak. Az intézmények koncentrálása a gazdaságosság jegyében történt, de lényegében az emberi életfeltételek hiányát eredményezte, és ez fokozta a demográfiai eróziót, hanyatlásra ítélve ezzel a bihari térség kistelepüléseit. (Béres–Süli-Zakar 1990. 12.)

A rendszerváltozás után kialakuló piaci versenyhelyzetben a bihari térség lemaradását tovább növelte periférikus státusa, mert az ország belsejében kialakult felvevőpiacokért hátránnyal indult. Az itt élő népesség munkalehetőségei szűkültek, de sokan azért nem költöztek el, mert kereslet hiányában nem tudták értékesíteni az ingatlanjaikat, és így a térségben rekedtek.

A MIGRÁCIÓS FOLYAMATOK MOZGATÓI NAGYVÁRADON

Miután 1919 áprilisában Nagyvárad Romániához került, megtorpant az az 1892-től töretlenül zajló fejlődés,⁵ amelynek során Magyarország negyedik legfejlettebb városa lett. Kiépülőben lévő regionálisközpont-jellege a trianoni határmegvonás után megyeszékhelyi szintűvé esett vissza. Nyugati kapcsolatai beszűkültek, mert államhatár zárta el a Püspökladány–Berettyóújfalu–Nagyvárad tengelyt, amely Budapesttel és alapvetően Európával kötötte össze Erdélyt.

Nagyvárad térségi és településszerkezeti hátrányai 1945 és 1989 között a román kommunista közigazgatás alatt fokozódtak, amikor a másodrangú városok közé sorolták. Ugyanakkor megváltozott az etnikai, vallási és társadalmi összetétele, és a lakosság lélekszáma 1948 és 1990 között 82 ezerről 230 ezer főre növekedett. Az új beköltözők elhelyezéséről erőltetett lakótelep-építéssel igyekeztek gondoskodni. Az építkezések nyomán jelentősen átalakult a korábbi város-

---

5 Nagyvárad polgári közigazgatási rendszere 1892-ben alakult ki, amikor felvették a törvényhatósági jogú városok sorába.

struktúra. Nagyváradhoz kapcsolták a környező településeket, amelyek egy részét lebontották és tömbházakat építettek a helyükre (Váradszőlős), vagy teljesen elhanyagolták (Biharpüspöki). A város nyugati területein 12 ipari létesítményt alakítottak ki, és itt épült fel Nagyvárad legnagyobb lakótelepe, a 70 ezer lakost befogadó Rogériusz tömbháznegyed is. (Fleisz, 2007. 37.)

Nagyvárad lakossága a romániai rendszerváltozás után, az 1990-es években csökken, mert a poszt szocialista időszakban megváltozott gazdasági, társadalmi viszonyok miatt visszaesett a foglalkoztatás. (Szűcs, 2003) A gazdaság leépülését Románia Európai Unióhoz csatlakozása állította meg. Mivel a bihari térségben tradicionálisan Nagyvárad szerepe és gazdasági kisugárzása a legjelentősebb, a nyugat-európai befektetők már az európai uniós csatlakozást megelőzően jelentős beruházásokba és ipartelepítésbe kezdtek a város agglomerációs övezetében. A betelepülő működő tőke és a beruházó nemzetközi nagyvállalatok megjelenésének következtében az ezredforduló után folyamatosan élénkült a város gazdasági élete. Mivel a külső kontaktusövezet amortizálódott, a nyugati iparnegyed felújítása helyett a határ közelében fekvő Bors községben alakítottak ki ipari parkot.

NAGYVÁRADI LAKÁSVISZONYOK

A szocialista érában az iparfejlesztéssel párhuzamosan a városi ingatlanállomány fejlesztése nem történt meg, ugyanakkor a várost körülölelő ipari gyűrű miatt építési telkek, új ingatlanhelyek kialakítása meglehetősen nehézkesé vált. Az ezredfordulóra Nagyvárad a fellendülő gazdaság által ide vonzott cégek gyűrűjében rekedt. Az ipari, szolgáltatási zónában, – amely a régi város szélét jelentette – meglehetősen költségesen jöttek létre lakóparkok. A várost övező egykori szőlődombokon kiépülő villanegyed pedig csak szűk társadalmi réteg számára jelentett perspektívát.

Nagyváradon mint Románia legnyugatibb nagyvárosában már a szocializmus idején magasabbak voltak az ingatlanárak, mint az ország belsejében. Ez a tendencia az európai uniós csatlakozást megelőzően megélnkülő piacgazdasági miliőben fokozódott, így a város fejlődésével együtt az ingatlanárak és az albérleti díjak is robbanásszerűen emelkedtek, akár a 2004-es árak kétszeresére is. 2007-ben már százezer eurót is elkérhettek egy száz négyzetméteres belvárosi lakásért.⁶ Egy panellakás 50-60 ezer euróba⁷ is kerülhetett. Az átlagosnak mondható albérletek között pedig nem volt ritka az olyan, amelyet havonta csaknem 400 euróért⁸ lehetett kivenni. Ezekhez az árakhoz képest a 2007-es romániai alapfizetés csupán 117 euró volt, így aki nem rendelkezett valamilyen plusz jövedelemforrással, az gyakran a városból való kiköltözéssel igyekezett enyhíteni lakásproblémáját. (Kerekes–Molnár, 2011: 206)⁹ A városból kitelepülők a

6 Akkori árfolyamon átszámítva huszonötmillió forint.

7 Akkori árfolyamon átszámítva 12–15 millió forint.

8 Akkori árfolyamon átszámítva százezer forint.

9 Maga a kiköltözés jelensége nem egyedi, Ray Pahl (1966. 299–327.) szociológus már a 60-as évek végi Nyugat-Európában leírta a szétszórt városok (dispersed city) modelljét, amelynek lényege, hogy a korábbi városok felé irányuló népességmozgás megfordult, és a városokból a kisebb vidéki településekre áramlik a lakosság.

Nagyváradhoz közeli falvakban kerestek lakhatási lehetőséget, ám hamar felfedezték, hogy a határ magyar oldalán olcsóbban, színvonalasabb infrastruktúrájú közegben juthatnak jobb minőségű, jobban közművesített kertes házakhoz. A kereslet hatására a Nagyvárad-i Naplóban magyarországi ingatlanhirdetések jelentek meg. Már 2004-ben felbukkantak a magyarországi ingatlanok iránt érdeklődők a romániai ingatlanközvetítőknél, de csak 2006 őszén vált intenzívvé a kereslet. Amíg 2003 és 2005 közötti években még csak négy-öt romániai család vásárolt házat Biharkeresztesen, addig 2006-ban már huszonnyolcan. A vásárlók Románia uniós csatlakozására számítva vették meg az ingatlanokat, és valóban új, magyarországi otthonaikban kívántak élni, miközben megtartották romániai munkahelyüket.

VISZONYOK A HATÁR MAGYAR OLDALÁN. MAGYARORSZÁGI HÁZELADÁSOK

A megváltozott gazdasági-társadalmi viszonyok miatt nem csak Nagyváradon volt gazdasági visszaesés a poszt-szocialista időszakban, hanem a határ magyar oldalán fekvő települések is megsínylelték a változásokat. Magyarország határ menti periferikus helyzetű településein az egyébként is tőkeszegény és labilis gazdasági viszonyok között fokozott leépülés volt tapasztalható. Miközben Nagyvárad nemzetközi ipari centrumában az ezredforduló után a jövedelmek elérték a magyarországi bérszínvonalat, a határ magyar oldalán lévő településeken az elköltözni vágyók fizetőképes kereslet hiányában egyre olcsóbban voltak kénytelenek kínálni a házaikat. A nagyvárad-i kereslet felfedezte ezt a kínálkozó lehetőséget. A házvásárlás iránti érdeklődés Magyarország 2004-es és Románia 2007-es európai uniós csatlakozása között volt a legintenzívebb, de voltaképpen a 2008-as pénzügyi válság hatásainak megjelenéséig élénk volt a piac. A romániai vevők vásárlóerejét tükrözi, hogy az ártándi határátkelő közelében fekvő településeken a jó minőségű, vagy felújításra érdemes ingatlanok gyorsan értékesítésre kerültek, annak ellenére, hogy a keresletre hamar reagáltak a magyarországi eladók, és a néhány évvel korábbi árúknak a két-, néha háromszorosáért hirdették a határ menti falvak házeit. Körösszegapátiban mintegy háromszorosára, Ártádon közel ötszörösére emelkedett az ingatlanok ára. Ez az árszínvonal megközelítette a megyeszékhely, Debrecen ingatlanárát. A legjobb ingatlanokért, akár ötvenmillió forintot is megadtak, az átlagosnak mondható kockaházak 13–18 millió forint között keltek el, de a vályogépítésű parasztházakra is akadt vevő 7–8 millió forintért. Volt olyan ingatlan, amelyet 2004-ben még 13 millió forintért hosszan és hasztalanul hirdettek, de 2007-ben, amikor újra meghirdették 20 millió forintért, azonnal elkelt. A kereslet nyomán felértékelődő ingatlanok ára már jó alapot biztosított a házaikat eladni szándékozó, megélhetés nélkül maradt családoknak, hogy az ország más pontjain, Debrecenben, Budapesten vagy akár a Dunántúlon másik lakást vegyenek. Bár a magyarországi oldal határ menti térségéből elköltözni kívánó lakosok számára előnyt jelentett a megnövekedett ingatlankereslet, ám a helyben maradók pozícióját jelentősen megnövekedett a lakásvásárlás a helyben maradó fiatal generációk számára. Az ingatlanok értékváltozásával háttérbe szoruló helyi lehetőségek nem egyediek, az Európai Unió több településén dokumentáltak. Anke Strüver a kranenburgi holland közösség életformáját vizsgálva ír le hasonló értékarány-változást. (Strüver, 2005) Ugyanakkor az ártándi forgalmi folyosó mentén végbement folyamatok a holland referenciától abban különböznek, hogy az ingatlanárak nem az egész ország viszonylatában lettek magasab-

bak, hanem valójában felzárkóztak az ország belsejében, nagyvárosi vagy nagyvárosi vonzáskörzetben épült házak értékéhez.

AZ ÁTKÖLTÖZŐ LAKOSSÁG MOTIVÁCIÓI ÉS ÖSSZETÉTELE

A Romániából (elsősorban Nagyváradról) érkező vevők nem tekinthetők homogén halmaznak, különböző társadalmi csoportokba tartozó emberek vállalkoztak az áttelepülésre. A vásárlók ambícióit az agglomerációba költöző nagyvárosiak mentalitása jellemezte, azaz a sűrűn lakott nagyváradi övezetekből érkezőket gyakran a saját terület birtoklásának igénye motiválta. Sokak számára a jobb életfeltételek biztosításának egyetlen módja az olcsó határ menti ingatlanok megvásárlása volt, mert csak így költözhetek kertes családi házba. A jobb lakókörnyezet elérésének igényében egyfajta felfelé igazodás, magasabb társadalmi státusz elérése jutott kifejezésre. A migráció minden előnyös oldala ellenére voltak, akik kényszerből szűkös anyagi lehetőségeiktől sarkallva választották a kiköltözést vidékre. Ők, ha tehették volna, Nagyváradon vásárolnak ingatlant. A megkérdezettek válaszai alapján, többen szerény anyagi helyzetük miatt települtek ki Nagyváradról, ott ugyanis nem lett volna pénzüik még egy lakótelepi panellakás megvásárlására sem, miközben a magyarországi agglomerációs övezetben akár egy családi ház megvételére is elegendőnek bizonyult a rendelkezésre álló összegük. A jobb életkörülmények elérése vagy a lakáshoz jutás kényszere mellett, még egy sajátos indok is megjelent. A kutatás számára legkönnyebben elérhető nyugdíjas korú, magyar etnikumú áttelepülők nagy részének fontos volt a magyar identitás megélése. Az interjúkból kirajzolódott, hogy többeknek régi vágya teljesült, amikor végre Magyarországon magyarként élhettek. Az átköltözésre sarkalló okok között náluk meghatározó volt az egyenlővé válás igénye. (A. Gergely, 1993. 20.) Döntésüket gyakran hosszas tervezési és előkészítési időszak előzte meg. Sokan közülük, már a házfelvásárlási dömping előtt, áttelepültek Magyarországra. Az etnikai vonatkozásokon túl kétségkívül a nyolcvanas évek romániai hiánygazdaságát megélt közép- és idős generációs áttelepülők számára némileg a jólét megtestesülésének helyét is jelentette Magyarország, noha a piacgazdaság keretei között már nem voltak jellemzők a két ország közötti jelentős ellátási különbségek.

A kertes családi házas övezetbe előzetes megfontolások, tervezés és előkészítés után átköltöző nyugdíjasok vagy a falusias környezetet kedvelő gyermekes családok ellenpontjaként kutatásom során találgattam olyan vásárlókkal is, akik gyors, mondhatni ad hoc döntéseket hoztak. Elsősorban a fiatal generációt jellemezte, hogy az átköltözést nem előzte meg hosszas esélylatolgatás, sokan nem terveztek előre, ismerőseiktől hallottak az olcsó ingatlanokról, és megragadták a kínáló lehetőséget.

A határszélen ingatlant vásárlók leginkább a középosztályhoz tartozó, nagyváradi nem vagyonos családok közül kerültek ki. A felső középosztály képviselői csak kisebb arányban vettek részt ebben a folyamatban, és inkább a határtól bentebb fekvő nagyobb városokban, (Debrecenben, Budapesten) vásároltak ingatlant, amelyet csak alkalmyszerűen laknak. Ugyanakkor marginális helyzetű, elszegényedő városi lakosság beköltözése sem volt jellemző. (Andorka, 2006. 209–210.)

A magyarországi otthon és a romániai munkahely között naponta ingázók kapcsolati hálója is sajátosan alakult. Mivel az átköltözők jelentős része nagyvárosi létviszonyok közül érkezett,

ezért számukra az „ismerős” fogalma az urbanizált létviszonyok között megszokott gyenge kapcsolati kört jelenti. (Veres, 2007. 61.) Az új lakókörnyezetben többnyire a közvetlen szomszédsági kapcsolatokra terjedt ki. Mivel az átköltözés még viszonylag új tendencia, nem tudjuk, hogyan fognak szorosabbra fűződni a közvetlen szomszédsági kapcsolatok vagy, a hasonló életstratégia okán, az átköltözők között létrejött kontaktusok. Az új magyarországi lakóhelyen is megfigyelhetők azok a romániai kutatási tapasztalatok, hogy mind a magyarok, mind pedig a románok kapcsolathálói monoetnikusan szerveződnek. (Veres, 2007. 55.) Ez a tendencia leginkább azoknál oldódik, akik románul és magyarul is jól beszélnek.

Az átköltözők korábbi ismeretségei közül leginkább az erős kötésű rokonsági és a munkahelyi kapcsolatok maradnak intenzívek. A munkatársi azért, mert ezek jelentik a munkavállaló korú lakosságnál a mindennapi kontaktusok döntő részét, és az átköltözés előtti kapcsolatokból ezek változnak legkevésbé (feltéve, hogy az átköltözők nem változtatnak munkahelyet). A családi kapcsolatok pedig azért erősödnek, mert az átköltözők többnyire már nem rendelkeznek romániai ingatlannal, ezért többnyire a közvetlen rokonság, a szülők vagy a testvérek jelentik azt a biztos bázist, ahol szállásra lehet találni a szorult helyzetekben, ha az áttelepültek nem tudnak hazajutni (a határátkelés ideiglenes lelassulása vagy megakadása esetén). Az is gyakori a mindennapokban, hogy a Nagyváradon élő nagyszülőknél várják meg az iskola után a gyerekek a szüleiket, és közösen utaznak haza a magyarországi otthonukba.

NYELVISMERET ÉS ROMÁN IDENTITÁS

A kecsgetető ingatlanvásárlás kínálózó lehetőségét igyekeztek kihasználni azok a román anyanyelvű családok is, akik a magyarországi házvásárlás mellett döntöttek. Nem teljesen idegen nyelvi és etnikai környezetbe érkeztek, mert a határ magyar oldalán több település lakosai is románoknak vallják magukat.

A kilencvenes évek végén a bihari régióban végzett társadalomföldrajzi kutatások adatai arról számoltak be, hogy csak a térség néhány településén éltek magukat román nemzetiségűnek valló lakosok. Ekkor Bedő lakosságának 55%-a¹⁰; Körösszegapátinak 7%-a; Körösszakál és Lé-tavértes lakosságának pedig 1-1%-a vallotta magát román etnikumúnak. (Baranyi, 1999. 26.) Bedőn a magas etnikai arány háttérében a nemzetiségi településeket segítő állami támogatás elnyerése is fontos szempont volt. Gyakorlatilag az ezredforduló idején ez a támogatás „tartotta életben” a falut. Ugyanakkor a bedői lakosság körében a román nyelvismeret lényegesen alacsonyabb értéket mutatott. A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke által 2003-ban a határnyitás előtt végzett terepkutatásunk során a román nyelvet aktívan használó bedői lakosokkal nem találkoztunk, csak az idős generációk egy része számolt be román nyelvtudásról, annak ellenére, hogy ekkor már a helyi általános iskolai képzés része volt a román nyelvoktatás. Tóth Ágnes

---

¹⁰ Ezeket az adatokat megerősíti a 2002-es népszámlálás adata, amelyben a 307 lakosú Bedőn, a népesség 52%-a vallotta magát román nemzetiségűnek.

ebben az időben készített reprezentatív kérdőíves felmérése is azt mutatta, hogy a bedőiek 17%-a számolt be román nyelvismeretről.¹¹

Megítélésem szerint azonban nemcsak az volt a kérdés ebben az időben, hogy hányan beszéltek a térségben románul, hanem az is, hogy a román nyelv használatának mi volt a szerepe és jelentősége? A nyitottabbá váló határ révén megélnéknél nagyobb népességmozgás hatására átértékelődik-e a fontossága? A kutatás során látható volt, hogy nem egyszerűen a román ajkú betelepülőkkel kialakított kommunikáció eszköze volt, hanem fokozottan a román kulturális kötődés mindennapokban deklarálható formájává vált a nyelvtudás. A román etnikumú lakosság betelepülésével a román identitás újrafogalmazása is megkezdődött, ennek első jelei az oktatás átszervezésében mutatkoztak meg. Mivel a magyar közoktatási intézményekben a külföldi állampolgárok legalisan tanulhattak, utánuk az iskolák a magyar állampolgárok után járó támogatásra voltak jogosultak, a befogadó települések önkormányzatai arra törekedtek, hogy a betelepülők gyermekeiket a helyi oktatási intézményekbe adják, biztosítva az iskolák hosszú távú működését és ezzel fennmaradását. (Teperics, 2004. 24.) Ennek érdekében a térségben korábban működő oktatási intézmények sorra alakultak át román–magyar két tannyelvű intézményekké. Körösszakál, Bedő, Körösnagyharsány önkormányzatainak társulásával nemzetiségi általános iskolát és óvodát hoztak létre, amelynek tagintézményei a társuló településeken működnek. Körösszegapáti Mezősással és Mezőpeterddel 2008-ban fogott össze, egyes egységeikben fontos szerepet töltött be a román nyelv és kultúra. Körösszegapátiban, Mezősason és Mezőpeterden román kisebbségi napközi otthonos óvoda kezdte meg a működését. Körösszegapátiban pedig a román nemzetiségi nyelvet oktató általános iskola mellett román kulturális és módszertani központ is nyílt. A vizsgált időszakban azonban még nem volt jellemző, hogy az áttelepülők a helyi iskolákba adják gyermekeiket. A naponta ingázó szülők leggyakrabban Nagyváradra járatják gyerekeiket, mert a nagyvárosi iskolák, óvodák szélesebb képzési lehetőségeket biztosítottak.

A 2009-ben végzett kutatásom során megszólaltatott bedői hatalmi és kulturális elit tagjai a többnemzetiségű és többnyelvű határövezet tényét deklarálták. A velük készült interjúkból az rajzolódott ki, hogy a helyi lakosok a határ mindkét oldalán aktívan használják vagy legalább értik a román nyelvet. Sőt, voltak olyan vélemények is, hogy a 2007-ben föllendülő betelepülési hullámot a bedői román nyelvi közeg inspirálta. A Nagyváradról Magyarországra költöző lakosokról a térségben megfogalmazódó közvélekedés is azt tartotta, hogy jellemzően a román nemzetiségi településeken telepednek le, ahol nem ütköznek nyelvi nehézségekbe. Ugyanakkor kutatási tapasztalataink szerint az ingatlanok minősége, infrastrukturális ellátottsága, vételára, határközeli pozíciója fontosabb szempontként esett latba a román anyanyelvű vásárlók esetében is, mint a nyelvi közeg. (Lengyel–Rechnitzer, 2004) A nyelvismeret és használat nem befolyásolta jelentősen a Magyarország felé irányuló migrációs folyamatokat, a térség több, nem román etnikumú településén is találkoztunk román ajkú betelepülőkkel.

11 1980-ban 66; 1990-ben 62; 2001-ben 56 fő számolt be Bedőn román nyelvtudásról. (Tóth, 2003. 320.)

MIÉRT „JOBBAK” A ROMÁN, MINT A CIGÁNY BETELEPÜLŐK?

Amikor láthatóvá vált, hogy a bedői lakosok kifejezetten nyitottak a román ajkú betelepülők felé, kíváncsiak voltunk, hogy a térség más pontjain, elsősorban a legnagyobb településen, Biharkeresztesen a román vagy a magyar betelepülőket látják-e szívesebben az ott élők? A válaszokból – számunkra meglepő módon – az derült ki, hogy a betelepülőket nem elsősorban a nemzetiségük szerint, hanem transzparens életvezetési stratégiáik alapján ítélik meg a helyiek. (Ezt a következő fejezetben bővebben kifejtem.) Viszont több megkérdezett is hangsúlyosan kiemelte a betelepülők mellett szóló érvként, hogy nem cigányok. A biharkeresztesi beszélgetőpartnerek egy része úgy nyilatkozott, hogy jobban örül a románok betelepülésének, mintha cigányok költöztek volna a településre. Sőt többen előnyként említették, hogy a megnövekvő ingatlanárak meggátolják, hogy az olcsó házakat kereső sokgyerekes cigány családok települjenek a városba. A megkérdezett biharkeresztesiek narratívájában negatív referenciacsoporthoz tartozik meg a cigány etnikum, azonban – megítélésem szerint – nem rasszista megnyilvánulásnak szánták a megkülönböztetést, hanem a helyi középosztály értékrendjétől döntően eltérő, „cigányokra jellemző életmód” elutasítását akarták deklarálni. Mivel a térségben jelentős cigány etnikumú lakosság él, a kétségkívül előítéletes megállapítások háttérben nem csak sztereotípiák, hanem aktuális tapasztalatok is álltak. A házvásárlási hullám előtt a biharkeresztesiek településük szegregálódásától tartottak. Attól féltek, hogy a városukból jobb munka és megélhetési lehetőségek reményében elköltöző lakosság helyére más településekről kiszoruló, munkanélküli, alacsony státusú rétegek vándorolnak be. Példaként állt előttük a szomszédos településen, Toldon végbement folyamat, ahol a roma népség betelepülése után megnőtt az inaktív, illetve a munkanélküliek aránya, kilátástalanná téve az ott élők helyzetét. Told a kilencvenes évektől fokozatosan szegregálódott, és az ezredfordulóra már a legsúlyosabb helyzetbe, a társadalmi-gazdasági kirekesztettség állapotába került. Mivel Told Biharkeresztes közigazgatása alá tartozik, a biharkeresztesiek több csatornán keresztül szerezhetek információkat a szomszédos település helyzetéről.

A Romániából betelepülők és a helyiek viszonylatában létezett ugyan megkülönböztetés, de valójában nem az volt a kérdés, hogy a betelepülők magyar, román, vagy éppen cigány etnikumhoz tartoztak-e, hanem az, hogy a mindennapokban a kommunikációs szabályok betartásán keresztül tudják-e reprezentálni, hogy ismerik és nem sértik meg a helyiek életvezetési mintáit, társadalmi normáit és értékeit. (Niedermüller, 2005. 59–60.) Mivel a térségben megjelenő romák közül sokan – kulturális és gazdasági hátrányaik folytán – nem ezt a „gesztusnyelvet beszéltek”, életvezetésük miatt váltak a kirekesztés tárgyává. Úgy tűnt, hogy a befogadók számára inkább elfogadható a nyelvi különbségekből adódó kommunikációhiány a betelepült román ajkú lakossággal, mint az azonos nyelvi platformon megvalósuló életvezetési különbségek.

A BETELEPÜLŐKRŐL ALKOTOTT KÉP

A vizsgált térségben a beköltözők térbeni elkülönülése nem volt jellemző, mert a települések különböző pontjain vettek házakat. Ugyanakkor a vásárlók közül többen számoltak be arról, hogy nincs kapcsolatuk helybeliakkal, legfeljebb a szomszédjaik közül ismernek néhányat. A

magyarországi házaikban időszakos vagy alkalmi jelleggel lakók közül többeknek a szomszédjukkal ápolott jó kapcsolat volt az egyetlen helyi kötődésük. Gyakori volt, hogy telefonszámot cserélnek, és a tulajdonos távollétében a szomszéd „ránézett” az ingatlanra, esetleg értesítéssel is élt, ha szükségesnek látta. A beköltözők számára a szomszédságokban mint ténylegesen létező társadalmi formákban nyilvánul meg a lokalitás. (Appadurai, 2001. 30.)

A helyiek közül is sokan nyilatkoztak úgy, hogy nem ismerik a betelepülőket, így a róluk kialakított képet az ottlétük értelmezése révén hozták létre. Többnyire pozitívan értékelték a betelepülőket, mert a piaci folyamatok kontrollálását, a kínálkozó lehetőségek kihasználását látták a házvásárlásokban. Jó üzleti érzéket, talpraesettséget feltételeztek a beköltözőkről, akik igyekeztek a kedvező lehetőséget megragadva olcsón házhoz jutni. A helyiek és a betelepülők egyaránt közösen birtokolt globális ízlésvilágból merítettek, így a házvásárlók mintegy vizuálisan deklarálhatták, hogy birtokában vannak bizonyos hallgatólagosan elfogadott kulturális értékeknek. Többnyire felújították, magasabb komfortfokozatúvá tették, és a média által is közvetített globális polgári presztízselemekkel látták el a megszerzett házaikat. (Kapitány–Kapitány, 2000) Mindez magasabb igényszintet, polgári értékrendet sejtetett, és a helyiekben a fejlődés, a gyarapodás, esetleg a városiasodás megélését eredményezték. Azzal, hogy a házvásárlók megbecsülték és gyarapították a vagyontárgyaikat, preferálható értékrendjükéről nyújtottak képet a helyiek számára. Lakókörnyezetük kialakításával egyben a lokális közösségen belül is értéket képviselő presztízsnövelő tevékenységet végeztek, amellyel a helyi középosztály értékrendjéhez hasonló normarendszert deklaráltak és elvárásaihoz illeszkedtek. Ebben a kommunikációban nem voltak hátrányban a román anyanyelvű betelepülők sem. Itt a nyelvtudásnál fontosabb volt, hogy alkalmazni tudták azt a kulturális tudást, amely elengedhetetlen az együttéléshez. Ugyanakkor az elfogadás aktusában intenzíven vettek részt a helyiek is, azzal, hogy változásokat nagyrészt pozitívan értékelték és hozzájárultak ahhoz, hogy a betelepülők fokozatosan a saját képükre formálják az életterületet, és ezzel részint magát a települést is. (Bindorffer 2006. 19.)

A helyiek negatív tartalmú, eltávolító célzatú véleményeket is megfogalmaztak, amelyek még ha csekély jelentőségű dolgokra vonatkoztak is, alapvetően a distanciateremtés eszközei voltak. Jelezték, hogy a betelepülők elfogadása nem jelenti egyben a beolvadásukat is. Mivel a házvásárlók jelentős részének életvezetési gyakorlatára az ingázás volt jellemző, a nap jelentős részében távol voltak lakhelyüktől és egyben a normák betartását ellenőrző lokális kontrolltól, az autós életforma minimálisra csökkentette a kapcsolatépítés alkalmait a helyi lakossággal, és lehetőséget nyújthatott azoknak az interakcióknak az elkerülésére, amelyből kirajzolódhattak volna a helyiek és a betelepülők közötti hasonlóságok illetve különbözőségek. A szuburbán népesség elszigeteltsége révén, a helyiek nagyon kevés területről fogalmazhattak meg kritikát. Ilyen lehetett például azt, hogy Romániából hívtak munkásokat a házaik felújításához, vagy nem beszélgetnek a helyiekkel, esetleg nem keresik velük a kapcsolatot.

A HATÁRON ÁTÍVELŐ LAKÓHELYI MOBILITÁST GÁTLO TÉNYEZŐK

A határon átívelő lakóhelyi mobilitás intenzitását az ingatlankínálat és a fizetőképes kereslet határozta meg, ezt pedig döntően befolyásolta az ingatlanvásárlók anyagi helyzete. A szabadabban átjárható határ kínálta ingatlanpiaci lehetőségeket sokan még egy felfutó periódusban, a

romániai gazdaság fellendülése idején, könnyen hozzáférhető, olcsó hitelek felhasználásával igyekeztek kihasználni. Kétségkívül a vásárlók 2008-ban váratlanul kirobbant pénzügyi válság hatására megdrágult életfeltételeket és hiteltörlesztéseket nem kalkulálhatták előre, de a nehéz helyzet elsősorban azokat sújtotta, akik erejükön felül vettek fel kölcsönt, vagy Nagyváradtól távolabb vásároltak ingatlant, és a kiköltözés idején a közlekedési költségeket figyelmen kívül hagyták. Mivel Romániában alacsonyabbak voltak az üzemanyagárak, mint Magyarországon, ez sokakban az olcsó közlekedés hamis illúzióját keltette, és Nagyváradtól 30–40 km-re is vásároltak házakat. (Nagy, 2008) Hardi Tamás a szlovák–magyar határon lezajló hasonló jelenségek vizsgálata kapcsán „szuburbanizációs csapdának” nevezte azt a szituációt, amikor egy viszonylag kedvező, felfutó gazdasági feltételrendszer és kölcsönvételi lehetőség mellett, az egyének hajlamosak voltak figyelmen kívül hagyni a határon átívelő mindennapos migráció nehézségeit és járulékos költségeit. (Hardi, 2010. 24–25.)

A határon átívelő lakóhelyi mobilitás intenzitásának csökkenését több tényezőegyettes jelenléte eredményezte. A legjelentősebb okot a pénzügyi válság hatásainak tulajdoníthatjuk. A romló kölcsönfeltételek és a növekvő üzemanyagárak visszavetették az ingatlanvásárlási kedvet és lehetőségeket, valamint megdrágították a Nagyváradtól távolabb fekvő településekre ingázást. Az ingatlankereslet csökkenésében szerepet játszott az is, hogy ekkorra már csak alkalmoszerű vásárlásokra nyit lehetőség, mert a térség értékesítésre kínált ingatlanállományának jelentős része gazdát cserélt, de a megemelkedett ingatlanárak is eltántorították az érdeklődőket. A kifulladás ingatlanszükséglet azonban nem jelentette a folyamat felszámolását, csupán a gazdasági válsághoz alkalmazkodó ideiglenes csökkenés.

A 2007-es uniós csatlakozás és a 2009-es pénzügyi válság¹² közt a szuburbanizációs folyamat éppen csak elkezdődött, és a városi lakosság betelepülési hullámánál meg is torpant, nem jutott el a munkahelyek és a szolgáltatások kitelepüléséig, a határon átnyúló agglomerációig. A szuburbanizációs folyamat kezdetét jelzi az is, hogy a betelepülők nem fogtak új házak építésébe még, használt ingatlanokat vásárolnak, és saját beruházásukban újítták fel azokat. (Tímár, 1999) Bedőn már a szuburbanizáció tömeges szakaszára jellemző folyamatok első jelei is megmutatkoztak, elkészültek egy lakópark tervei, valamint megjelent egy konstancai befektető, aki már egy ipari területet kiépítésébe is belekezdett. Biharkeresztesen szintén felkészültek a szuburbanizációs folyamat következő lépésére, a nagyváradai cégek telephelyeinek kiköltözésére, ennek érdekében ipari parkot építettek ki, de ezek a folyamatok is megtorpantak a pénzügyi válság következtében.

ÖSSZEFOGLALÁS HELYETT

A magyar–román határ menti térség lakosainak életében új lehetőségeket teremtett a két ország európai uniós csatlakozása. A határ átjárhatóbbá válásával az ártándi forgalmi folyosó menti periférikus magyarországi térség közvetlenül találkozott a dinamikusan fejlődő központonl,

---

12 Valójában a 2007-ben az USA-ban kirobbant válság hatásai 2009-re gyűrűztek be a közép-európai térségbe.

Nagyváraddal. A nagyváradiak hamar felismerték, hogy a két terület ingatlanárai között az árkülönbség lényegesen nagyobb, mint ami a fizikai távolság alapján várható lenne. Rájöttek, hogy a nagyváradi agglomerációhoz képest jobb minőségű és olcsóbb házakhoz juthatnak, ezért ingatlanvásárlásba kezdtek. Ezzel olyan új társadalmi és piaci folyamatokat indítottak el, amelyek hatására hosszú távon lehetővé vált, hogy Nagyvárad újraépítse kapcsolatát a korábbi, nyugati természetes vonzáskörzetével, és kiterjessze a szuburbanizációt a magyar határvidékre. Tanulmányomban ennek a folyamatnak a kezdeti lépéseit mutattam be, és abból indultam ki, hogy a határon átívelő lakóhelyi mobilitás a magánemberek szintjén zajló olyan migrációs jelenség, amelynek nem a kibocsátó társadalom elhagyása a célja, hanem két egymás melletti kulturális miliőben az oda-vissza történő szabad mozgás révén mindkét terület gazdasági előnyeinek kihasználása. (Hannerz 1998, 240). Mivel a határon átívelő mobilitás napjainkig formálja a térség életvilágát, összefoglalás helyett kitekintést igényelne a jelenség folyamatjellegű bemutatása. Ezért végezetül néhány olyan jelenségre hívom fel a figyelmet, amelyek megmutatják a változások irányát és jellegét.

Mivel az ártándi forgalmi folyosó mentén zajló betelepülés a globális pénzügyi válság miatt csak rövid ideig volt intenzív, 2007 és 2009 között nem tudott tömegessé válni. (Biharkeresztesen például 1700 ingatlanból alig százat vásároltak meg nagyváradiak 2009-ig.) Ezért a betelepülők jelenléte a lélekszámukból adódóan nem gyakorol jelentős hatást a céltelepülések életvilágára, nem érintette érdemben a lakosság összetételének arányait, de miután a lokális társadalmakban nem szervezettek, csoportként tűnnek fel, és egyéni kapcsolatokat igyekeztek kialakítani, így nem váltottak ki ellenreakciókat a helyiekből sem. (Schütz–Luckmann, 1984. 272–273; Husserl, 1984) A betelepülés tömeges formáinak kiépülése elmaradt, de a válság óta lassan folytatódott a szuburbanizációs folyamat. (2014-ben a 4000 lakosú Biharkeresztesen megközelítőleg már 600 betelepülő élt, és 2010-ben az áttelepültek civil szerveződések létrehozásába kezdtek.)

A határ menti mobilitás folyamata olyan „transznacionális tér” kialakulását indította el, amely egyenlő esélyt teremtett a különböző népcsoportok, kultúrák találkozásának, és így valamiféle „transznacionális életforma” létrejöttét segítette. Bár kétségkívül a határon való átkelés még korlátozásokba ütközik, de ennek szinte az ellenpontjaként, a határon átívelő lakóhelyi mobilitás sajátos új eleme, hogy nem csak a fizikális térben van jelen. Különösen a fiatal generációk körében figyelhető meg, az online kapcsolattartás megnövekedett jelentősége. (Hallett–Barber, 2014. 307–308.) A globálisan létező telefon- és az internethasználat erősíti a határ menti tér transznacionális jellegét, mert lehetőséget biztosít a felhasználók számára a határ túldoldalán élő rokonokkal és barátokkal történő intenzív és folyamatos kapcsolattartásra. A korábban vagylagosan megélt kulturális közeget újfajta, egymás mellé rendelő formák váltják fel. A határon átnyúló szuburbanizáció is az egyik olyan térbeli mozgás, amelyik ebben a transznacionális lokális térben zajlik.

Kutatási terepemen a transznacionális életforma kialakítása már a kezdetektől leginkább a romániai születésű magyarok számára kínált előnyöket. Nyelvi és kulturális otthonosságuk már a nemzetállami keretek között is nagyobb kulturális mozgásteret biztosított számukra, a határ jelképsé válásával pedig nekik volt lehetőségük leginkább a két ország egyenlőtlen fejlődéséből fakadó előnyök kihasználására. Számukra volt a legkedvezőbb alternatíva a magyarországi ingatlanok megvásárlása. Ugyanakkor még az Európai Unióhoz tartozó szomszédos nemzetál-

lamok keretei között is a nemzeti hivatali rendszerek azokat az eltérő állampolgárságú személyeket, akiknek az életvitele egyszerre zajlott a határ mindkét oldalán, a nemzetközi migráció keretei között kezelték, számos nehézséget okozva ezzel a határon átnyúló régiókban élők számára. Amikor a magyar kormány által 2010-ben elfogadott, az állampolgárság megszerzéséről szóló XLIV. törvény a kedvezményes honosításról rendelkezett, ezt az anomáliát oldotta fel, és tovább javította a romániai születésű magyarok térségi pozícióját. A törvény értelmében a korábban Romániában született, magyar etnikumhoz tartozó román állampolgárok tartós magyarországi letelepedés nélkül is kaphatnak magyar állampolgárságot.¹³ A kedvezményes honosítás révén a kettős állampolgárok számára vált a leginkább átjárhatóvá és egyszerre elérhetővé a két ország kínálta kulturális miliő. Ma a Nagyváradról áttelepült romániai magyar lakosság egyformán otthonosan mozog a határövezet mindkét oldalán. A román és a magyar nyelvtudás, valamint a két kultúrában való kulturális jártasság mellett jogi értelemben is egyenrangú állampolgárrá váltak mindkét oldalon. Épp úgy otthon lehetnek Romániában, mint Magyarországon, mert hivatalosan mindkét ország „teljes értékű” polgárai. Ennek ellenére sem nevezhetőek migránsnak, hogy napi mozgáspályáik során átlépjék az államhatárt. A romániai magyaroknak a határ mindkét oldalán egyenrangú pozíciója nem a nemzetállami feltételrendszer feloldódásából, hanem éppen egy nemzetállami döntésből fakad, nem eltünteti a különbözőségeket, hanem fokozza azokat. Ebben az új viszonyrendszerben a magyarországi magyarok és a Romániából átköltözött románok hátrányba kerültek, mert ők a határ egyik oldalán továbbra is migránsként jelennek meg. Nem tudható, hogy a jövőben milyen irányt vesznek a kínálgató lehetőségek, de az elmúlt évek eseményei arra mutattak rá, hogy a transznacionális kapcsolatok érzékenyen reagálnak a kívülről érkező gazdasági, politikai behatásokra.

BIBLIOGRÁFIA REFERENCES

1. A. Gergely A. (1993). *Urbanizált méhkas, avagy a helyi társadalom*. MTA Politikai Tudományok Intézete Budapest, Akadémiai Kiadó.
2. Andorka R. (2006). *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó.
3. Appadurai, A. (2001). A lokalitás teremtése. *Régió* 12. 3: 3–31.
4. Baranyi B. (1999). A „periféria perifériáján” – a határmentiség kérdőjelei egy vizsgálat tükrében az Északkelet-Alföldön. *Tér és Társadalom* 13. 4: 17–44.
5. Baranyi B. (2005). *Az Európai Unió külső határán. Együttműködések Magyarország keleti államhatárai mentén*. Debrecen. MTA–RKK.
6. Baranyi B. (2007). *A határmentiség dimenziói Magyarországon*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
7. Baranyi B., Balcsók I. (2004). Munkaerőpiac a Dél-Alföld határmenti területein. In: Nagy I., Kugler J. (szerk.): *Lehet-e három arca e tájnak? Tanulmányok a délkeleti határregió újrászerveződő kapcsolatairól*. 77–104. Békéscsaba–Pécs, MTA–RKK.

---

¹³ A törvényi feltételekről bővebben: <https://ugyintezes.magyarorszag.hu/ugyek/410006/420011/Allampolgarsag20091202.html?ugy=kettosallampolg.html#topicissue> (letöltés: 2015. 10. 24.)

8. Baranyi B., Dancs L. (2001). A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön. *Comitatus*. 2001. 1–2: 25–41.
9. Béres Cs., Süli-Zakar I. (1990). *Bihar: Tèrbeli hátrányok – Társadalmi problémák. – Terület-fejlesztés 1*. Debrecen–Berettyóújfalu, Kossuth Egyetemi Kiadó.
10. Bindorffer Gy. (2006). Sztereotipizáció az internetikus kapcsolatokban. In: Bakó B., Papp R., Szarka L. (szerk.): *Mindennapi elõttételek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák*. 9–35. Budapest, Balassi Kiadó.
11. Borbély S. (2015). Informális gazdasági stratégiák a magyar–ukrán határvidéken. In Turai T. (szerk.): *Hármas határok néprajzi értelmezésben*. 217–245. Budapest, MTA BTK Néprajztudományi Intézet.
12. Csizmadia Z. (2008). Társadalmi kapcsolatok a szlovák–magyar határtérségben. *Tér és Társadalom*. 22.3: 27–50. MTA–RKK.
13. Fleisz J. (2007). Az örök átalakulás városa. *Debreceni Disputa* 5. 9: 36–42.
14. Gielis, R. (2009). Borders Make the Difference: Migrant Transnationalism as a Border Experience. *Tijdschriftvoor Economische en Sociale Geografie*. 100. 5: 598–609.
15. Hallett, R. E., Barber, K. (2014). Ethnographic Research in a Cyber Era. *Journal of Contemporary Ethnography* 43. 3: 306–310.
16. Hardi T. (2009). Changing Cross-Border Movements on the Slovakian-Hungarian Border Region after the EU Accession. *Region and Regionalism*. 9. 1: 175–186.
17. Hardi T. (2010). A szuburbanizáció jelensége és hatásai – határon innen és túl. In: Hardi T., Lados M., Tóth K. (szerk.): *Magyar–szlovák agglomeráció Pozsony környékén*. Győr–Somorja, MTA Regionális Kutatások Központja, Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Fórum Kisebbségkutató Intézet. 11–26.
18. Hardi T., Lampl Zs. (2008). Határon átnyúló ingázás a szlovák–magyar határtérségben. *Tér és Társadalom*. 22. 3: 109–126. MTA–RKK.
19. Hardi T., Nárai M. (2001). A határ és a határmentiség. A mentális kép vizsgálata négy osztrák határ menti településen. *Comitatus*. 2001. 11. 1–2: 42–52.
20. Hegedüs G. (2005). Szeged kapuvárosi funkcióinak vázlatos áttekintése. In: Szónokyné Ancsin G. (szerk.): *Határok és Eurorégiók*. 373–377. Szeged, SZTE. TTK. Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszék.
21. Jagodič, D. (2010). Határon átívelő lakóhelyi mobilitás az Európai Unió belső határai mentén. In: Hardi T., Lados M., Tóth Károly (szerk.): *Magyar–szlovák agglomeráció Pozsony környékén*. 27–42. Győr–Somorja, MTA Regionális Kutatások Központja, Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
22. Kapitány Á., Kapitány G. (2000). *Beszélő házak*. Budapest, Kossuth Kiadó.
23. Kerekes K., Molnár J. (2011). Humán erőforrások. In: Benedek J. (szerk.): *Románia. Tér, gazdaság, társadalom*. 189–216. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Kriterion Kiadó.
24. Lengyel I., Rechnitzer J. (2004). *Regionális gazdaságtan*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
25. Nagy B. Zs. (2008). A pénzügyi gazdasági válság viselkedéstani okairól. In: Bodó B. (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2007–2008*. 704–716. Temesvár, Szórvány Alapítvány.
26. Nagy G. (2007). A területi tervezés dilemmái a szerb–magyar–román határregióban. In: Tímár J. (szerk.): *Határkonstrukciók a magyar–szerb vizsgálatok tükrében*. Békéscsaba, MTA–RKK–ATI.

27. Niedermüller P. (2005). Transznacionalizmus: elméletek, mítoszok, valóságok. In: Kovács N., Osvát A., Szarka L. (szerk.): *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések*. 52–66. Budapest, Balassi Kiadó.
28. Novotni G. (2007). Határokon átnyúló regionális hálózatok Európában. In: Buday-Sántha A., Erdősi F., Horváth Gy. (szerk.): *Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyv 2006*. 387–399. Pécs, PTE.
29. Pahl, R. (1966). The Rural-Urban Continuum. *Sociologia Ruralis* 6. 4: 299–329.
30. Pál Á. (2003). *Dél-alföldi határvidék*. Pécs, PTE Természettudományi Kar. Földrajzi Intézet.
31. Páthy Á. (2005). Az osztrák–magyar határ menti együttműködések és lakossági kapcsolatok változási trendjei. In: Szónokyné Ancsin G. (szerk.): *Határok és Euro régiók*. 433–439. Szeged, SZTE. TTK. Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszék.
32. Schiller, N. G. et al. eds. (1992). *Towards a Transnational Perspective on Migration*. 1–25. New York, New York Academy of Sciences.
33. Schütz, A., Luckmann, T. (1984) Az életrvág struktúrái. In: Hernádi M. (szerk.): *A fenomenológia a társadalomtudományban*. 269–320. Budapest, Gondolat Kiadó.
34. Strüver, A. (2005). Spheres of Transnationalism within the European Union: On Open Doors, Thresholds and Drawbridges along the Dutch-German Border'. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31. 2: 323–344.
35. Sidaway, J. D. (2001). Rebuilding Bridges: A Critical Geopolitics of Iberian Transfrontier Cooperation in a European Context. *Society and Space*. 19. 743–778.
36. Szilágyi L. (2009). Az államhatár hatása Csanáros és Vállaj kapcsolatára 1918-tól napjainkig. In Ilyés S., Jakab A. Zs., Szabó Á. T. (szerk.): *KJNT Évkönyve 17. Nemzedékek, kutatások, lenyomatok*. 27–48. Kolozsvár, KJNT.
37. Süli-Zakar I. (2003). A határok és a határmentiség átértékelődése Közép-Európában. In: Süli-Zakar I. (szerk.): *Határok és határmentiség az átalakuló Közép-Európában*. 30–49. Debrecen, DE, Kossuth Egyetemi Kiadó.
38. Szűcs I. (2003). Néhány romániai határmenti megye társadalmi-gazdasági átalakulásának legfontosabb kérdései. In Süli-Zakar I. (szerk.): *Társadalomföldrajz-területfejlesztés II*. 555–570. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
39. Teperics K. (2004). Foreigners in the Hungarian Elementary Education. In: Süli-Zakar I. (szerk.): *Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások*. 24–30. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
40. Terlouw, K. (2008). The Discrepancy in PAMINA between the European Image of a Cross-Border Region and Cross-Border Behaviour. *Geo Journal*. 73. 103–116.
41. Tímár J. (1999). Elméleti kérdések a szuburbanizációról. *Földrajzi Értesítő*. 1–2: 7–32.
42. Tóth Á. (2003). Románok a népszámlálások tükrében 1980, 1990, 2001. In: Kovács N., Szarka L. (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II*. 313–324. Budapest, Akadémiai Kiadó.
43. Turai T. (2015). Három határ – három válasz. Eltérő értelmezések és attitűdök a délkeleti hármas határ különböző oldalain. In Turai T. (szerk.): *Hármas határok néprajzi értelmezésben*. 135–158. Budapest, MTA BTK Néprajztudományi Intézet.
44. Van Houtum, H., Gielis, R. (2005). Elastic Migration: the Case of the Dutch Short-Distance Transmigrants in Belgian and German Borderlands. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*. 97. 2: 195–202.
45. Veres V. (2007). Társadalmi kapcsolathálók Erdélyben a nemzeti hovatartozás kontextusában. *Szociológiai Szemle* 1–2: 47–70.